

Cinlerin Beşer Peygambere İman Etmelerinin Kelâmî Mahiyeti

Nezir Maviş | <https://orcid.org/0000-0001-9762-9849>

nezirmavis@mu.edu.tr

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi | <https://ror.org/05n2cz176>

İslami İlimler Fakültesi, Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Ana Bilim Dalı Muğla, Türkiye

Öz

Varlığı naslarla sabit olan cinler, akıl ve irade sahibi varlıklardır. Zâriyât sûresinin 56. âyetinde cinleri ve insanları yalnızca kendisine kulluk etmeleri için yarattığını belirten Allah, En'âm sûresinin 130. âyetinde de “Ey cin ve insan topluluğu; size, içinizden, âyetlerimi anlatan ve şu (korkunç haşr) gününüzdün geleceğini haber verip sizi korkutan peygamberler gelmedi mi?” buyurarak cin ve insan ilahi vahyin muhatabı olup ahirette hesaba çekileceklerini beyân etmektedir. İsrâ sûresinin 95. âyetinde ise “Eğer yeryüzünde (insanlar yerine) yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik.” buyuran Allah, bu husustaki sünnetullah'a dikkat çekmiştir. Bu açık ilâhî beyana rağmen, yeryüzünde beşerin yaratılmasıyla birlikte, cinlerin dinde beşer elçilere tabi olduğunu belirten ve bunu sadece Hz. Muhammed'e has kılan iki görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerin şekillenmesinde Kur'ân'ın konuyla ilgili âyetlerinin etkisi büyüktür. Ahkâf ve Cin sûrelerinde, Hz. Peygamber'in Kur'ân okuyuşunu dinleyip ona iman eden bir grup cinin, kendi kavimlerine giderek onları da imana çağırdığı belirtilmektedir. Bu durum, *sekaleyn*'den her birine kendi cinsinden elçiler gönderildiğini ifade eden Kur'ânî naslar ile cinlerin dinde beşer elçilere tabi olduğunu belirten görüş arasında zahîrî bir uyumsuzluğa yol açmaktadır. Zira beşerden farklı bir tür olan cinlerin, beşer fitratı ve yaşamını merkeze alan Kur'ân'ın amelî hükümlerinin muhatabı kılınması, onların ontolojik açıdan beşerle özdeşleştirilmesi anlamına gelmektedir ki bunu naslarla bağdaştırmanın imkânı bulunmamaktadır. Öyleyse cinlerin beşer elçilere ya da Hz. Muhammed'e iman etmesi, bu husustaki yaygın söylemin aksine, insanın insan elçiye tabiiyetinden farklı bir anlam taşıyor olmalıdır. Çalışmamızın amacı bu farklılığı ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler

Kelâm, Cin, İman, Beşer, Hz. Peygamber

Öne Çıkanlar

- Ontolojik olarak farklı bir varlık mertebesinde bulunan cinlerin, *Resulü's-sekaleyn* vasfını taşıyan Hz. Muhammed'e iman etmesi; merkezinde beşerin bulunduğu Kur'ân'ın insana yönelik hükümlerinden ziyade, her iki türe hitap eden İslâm akâidinden sorumlu tutulduklarını ifade ediyormalıdır.
- Kur'ân, peygamber gönderme konusundaki *sünnetullah*'ın cinlere cinden, insanlara da insandan elçi göndermek olduğunu beyân etmektedir.
- Bunun tek istisnası, *hâtemü'n-nebiyyîn* olması ve getirdiği mesajın evrenselliği nedeniyle Hz. Muhammed'dir.
- Ahkâf ve Cin sûrelerinde, Hz. Peygamber'in Kur'ân okuyuşunu dinleyen bir cin grubunun ona iman ettikleri haber verilmiştir.
- Konuyla ilgili naslar ve yorumlar, cinlerin imanının dinin özünü oluşturan akâid alanıyla tahsis edildiğine dair görüşü desteklemektedir.

Atıf Bilgisi

Maviş, Nezir. “Cinlerin Beşer Peygambere İman Etmelerinin Kelâmî Mahiyeti”. *Eskiyeni* 50 (Eylül 2023), 657-681. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1225923>

Geliş Tarihi	28 Aralık 2022
Kabul Tarihi	14 Eylül 2023
Yayın Tarihi	30 Eylül 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editörler – Yayın Kurulu Üyeleri) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Etik	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	eskiyenidergi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

---

Theological Nature of the Jinn's Belief in Human Prophet

Nezir Mavis | <https://orcid.org/0000-0001-9762-9849>
nezirmavis@mu.edu.tr

Mugla Sitki Kocman University | <https://ror.org/05n2cz176>

Faculty of Islāmīc Sciences, Department of Kalām and Islāmīc Sects, Muğla, Türkiye

Abstract

Jinns, whose existence is established by the scriptures, are beings of intelligence and will. In the verses, Allah states that he created jinn and humans only to serve Him (al-Dhāriyāt, 56) and says, “O jinn and human community; Didn't there come to you prophets from among yourselves who told you about My signs and warned you that this (terrible resurrection) day would come?” (al-An'ām, 130), declaring that jinn and human bot are responsible so they will be held accountable in the hereafter. In another verse Allah draws attention to the sunnahtullah (natural/social law) in this regard by saying, “If there were angels residing on the earth (instead of people), we would certainly have sent down an angelic prophet from the sky to them.” (al-Isrā, 95). Despite this clear divine statement, with the creation of human beings on earth, two views have emerged, one held that the jinn are subordinate to human prophets in religion and the other exclusive this to the Prophet Muhammad. The Qur'ān's verses about jinn have a great role in shaping these views. In sūrahs al-Ahqāf, and Jinn, it is stated that a group of jinn, who listened to the Prophet's recitation of the Qur'ān and believed in him, went to their own people and called them to faith. An apparent inconsistency arises between the Qur'ānic verses, which state that prophets were sent to each of the *thaqalayn* from their own kind, and the view that jinn are subject to human prophets in religion. Because making jinn, who are a different species from human beings, the subject of the practical provisions of the Qur'ān, which focuses on human nature and life, means that they are ontologically identified with humans, which is inconsistent with the scriptures. So, contrary to the widespread discourse on this matter, fact that the faith of the jinns in Prophet Muhammad, must have a different meaning than the subordination of humans to human prophet. The aim of this study is to reveal this difference.

Keywords

Kalām, Jinn, Belief, Prophet Muhammad

Highlights

- The fact that jinn, who are ontologically different level of existence, belief in Prophet Muhammad who is the *Rasul al-Thaqalayn* must mean that they are held responsible for Islāmīc creed that address both species, rather than the provisions of the Qur'ān that address human beings.
- The Qur'ān states that the *sunnatullah* about sending prophets is to send messengers from jinn to jinn and from humans to humans.
- The only exception of this is Prophet Muhammad, because he is *the last of the prophets* and the universality of the message he brought.
- In the Ahqāf and Jinn sūrahs, it has been reported that a group of jinn who listened to the Prophet's recitation of the Qur'ān believed in him.
- Qur'ānic verses and comments on the subject show that this belief of the jinn is assigned with the essence of religion/belief area.

Atıf Bilgisi

Maviş, Nezir. "Theological Nature of the Jinn's Belief in Human Prophet". *Eskiyeni* 50 (Eylül 2023), 657-681. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1225923>

Date of submission	28 December 2022
Date of acceptance	14 September 2023
Date of publication	30 September 2023
Reviewers	Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) Double anonymized - Two External
Review reports	Double-blind
Plagiarism checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Complaints	eskiyenidergi@gmail.com
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 . https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

Giriş

İnsan gibi akıl ve irade sahibi, dolayısıyla ilahi vahyin muhatabı olan cinlerin ontolojik olarak farklı bir tür olduğu naslarla teyit edilmiş, naklî bir bilgidir.¹ Kur’ân cinlere de Allah tarafından elçiler gönderildiğini belirtmektedir. Bu elçilerin cinlerden mi yoksa beşerden mi olduğu konusu tartışmalı ise de Hz. Muhammed’in her iki türe elçi gönderildiğinde tam bir ittifak bulunmaktadır. Ahkâf ve Cin sûrelerinde, Resulullah’ın -sabah namazında- okuduğu Kur’ân’ı dinleyen bir grup cinin ona iman ettiği belirtilmektedir. Bu durum, cinlerin insan elçiye gelen Kur’ân’ın itikâdî alanının yanında, -insana has şekliyle- ibadet, muamelelât, helâl ve harâm gibi pratiklerden sorumlu olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Çalışmamızın amacı bu soruya naslar ışığında cevap aramaktır.

Cinleri konu alan kitap² ve tezlerin yanında,³ bazı makaleler de bulunmaktadır.⁴ Onları farklı yönlerden ele alan bu çalışmalarda, cinlerin beşer elçilere tabiiyetinin mahiyetine ise değinilmemiştir. Cinlerin ontolojik farklılıklarına vurgu yaparak Ahkâf ve Cin sûreleri temelinde, onların beşer elçiye iman ve tabiiyetinin kelâmî mahiyetini araştıran makalemiz, bu yönüyle orijinallik vasfını taşımakta ve alana katkı sunmayı hedeflemektedir.

1. Cin Kavramı

Günümüzde cinlerin, aramızda yaşayan müstakil canlılar olduklarından kendilerine özgü bir uzay-zaman düzleminde yaşamlarını sürdüren enerji formları veya zihnin psikolojik halleri olduğuna değin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.⁵ Konunun Müslüman kültürü açısından sağlıklı bir şekilde ortaya konulması için öncelikle cin kavramının klasik kaynaklarda nasıl algılandığının bilinmesinde yarar vardır.

Cin isminin türetildiği, c-n-n kökünün temel anlamı, gizlemek ve gizlenmektir.⁶ Bu ismin çoğulu olan cân, cinân ve cinneh; gözlerden gizlenmiş bir varlık türünü ifade etmektedir. Araplar, anne karnında gizlenen insan yavrusuna *cenin*, nesnelere gözlerden

¹ bk. el-En’âm 6/130; el-Hicr 15/27; er-Rahmân 55/15, 31.

² Celâleddin es-Suyûtî, *Laqatü'l-mercân fi ahkâmî'l-cân* (Kahire: Mektebetü'l-Kur’ân, ts.); Bedreddin eş-Şiblî, *Âkâmü'l-mercân fi ahkâmî'l-cân* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.); Mustafa Fehmî el-Hakîm, *Esrârü'l-cin* (Mısır: y.y., 1935); Muhammed Râtîb en-Nablûsî, *el-'Akîdetü'l-İslâmiyye -el-Cin ve's-sîhr-* (b.y.: y.y., 2004); Ömer Süleyman el-Aşkar, *'Âlemü'l-cin ve's-şeyâtîn* (Kuveyt: Kasrû'l-Kitab, 1973).

³ Saadetin Merdin, *Geleneksel İslâm İnancında Mitolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019); Mustafa Kılıç, *Kur’ân-ı Kerîm’in Cinlere Hitap Oluşu Açısından Değerlendirilmesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2910); Veysel Olkan Yeşil, *İslâm İnancında Cinler* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011); Ahmet Gürbüz, *Mâtürîdî'nin Melek, Cin ve Şeytan Anlayışı* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

⁴ Hayati Aydın, “Dinî Kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (Eylül 2017), 1623-1670; Şaban Ali Düzgün, “Dinsel ve Mitolojik Yönleriyle Cin ve Şeytan Algımız”, *Kelâm Araştırmaları* 10/2 (2012), 11-30; İbrahim Halil Erdoğan, “Metafizik Âlemden Cinlerle İrtibatın İmkânı/İmkansızlığı: Etimolojik ve Epistemolojik Bir Analiz”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18/72 (Ekim 2019), 1953-1969; Emanullah Polat, “Cin Sûresi Perspektifinde Cinlerin Varlığı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14/55 (Bahar 2015), 337-365; Mahmut Yazıcı, “Hz. Peygamber’in Cinlerle Görüşmesine Dair İhtilaflı Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık 2018), 784-825; Şükrü Aydın, “Kur’ân Âyetleri Bağlamında ‘Cin’ Algısı Hususunda Farklı Yaklaşımlar”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi* 7/1 (Bahar 2021), 289-320.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Harun Çağlayan, “Ruhlarla ve Cinlerle İletişim”, *Buhrandan Burhana Günümüz Kelâm Problemleri*, ed. Recep Ardoğan (İstanbul: Ekin Yayınları, 2017), 320-334.

⁶ Zemaşşerî, *Esâsü'l-belâğa* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998), 1/52. Ayrıca bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dârü Sâdır, ts.), 13/92.

gizleyen gece karanlığına *cinnü'l-leyl*, göğüslerde gizlenen kalbe ve cesetlerde gizlenen rûha da *cenân* demiştir.⁷ Onlar, cinlerin ferdine *cinnî*, insanlarla birlikte mesken tutanlarına *âmîr/ummâr*, çocuklara arız olanlarına *ervâh*, büyülenerek kötülük yoluna girenlerine *şeytan*, şeytanlıkta azgınlaşanlarına *mârid* ve azgınlıkta ileri gidenlerine de *ifrit* adını vermiştir.⁸

Hız Peygamber'e nispet edilen bir rivayete göre, cinlerin bir sınıfı yılan, akrep ve haşerat, bir sınıfı havada süzülen rüzgâr gibi, diğer bir sınıfı da ödül ve cezaya muhatap olanlardır.⁹ Rivayetlere göre cinlerin insan, hayvan, yılan, akrep, deve, inek, koyun, at, katır, eşek ve kuş şekline girmesi mümkündür.¹⁰

Cin, insan ve melekten farklı olup mahiyetçe ikisinin arasında bulunan, akıl ve irade ile donatılmış, hayır ve şer işleyebilme yetisine sahip varlık olarak tarif edilmektedir.¹¹ Melek de gözle görülmemesi yönüyle cin diye isimlendirilmişse de sadece iyi işlerle iştiغال etmesi nedeniyle cinden farklı bir varlık olduğuna inanılmaktadır. Gözlerden gizlenmiş diğer varlıklardan olan İblîs ve şeytanlar ise cinlerin Allah'a karşı âsî olanları diye tanımlanmaktadır.¹²

Cin, insandan daha önce varlık âlemine çıkmış olup ateşten yaratılmıştır.¹³ Müfessirlerin; meleklerin, insanoğlunun yeryüzünde kan döküp fitne çıkaracağına dair bilgisinin,¹⁴ orada daha önce var edilen başka bir türü (cin) görmüş olmalarına dayandığı kanaati yaygındır.¹⁵ Cinlerin atası sayılan İblîs'in,¹⁶ "Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın."¹⁷ diyerek yaratıldığı maddeyi, topraktan yaratılan Hz. Âdem'e secde etmemesine bahane yaptığı anlaşılmaktadır. Hz. Âişe (öl. 58/678) tarikiyle gelen bir hadiste de meleklerin nûrdan, cinlerin dumansız ateşten ve insanların ise topraktan yaratıldığı belirtilmektedir.¹⁸

Kur'ân, özelde ilk muhatabı olan Arapların, genelde insanlığın cinlere dair yanlış inançlarını düzeltmektedir. Cinlerin gaybı bildiği yönündeki cahiliye inancını, onlara tahküm eden Hz. Süleymân örneğiyle tashih eden Kur'ân, bunu ironik bir misalle aktarmış; asâsına dayanmış halde cinlerin başında bekleyen Peygamber'in vefât ettiğini, bir

⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/92-95; Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 10.

⁸ Suyûtî, *Laқаtî'l-mercân*, 15-16; Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 11.

⁹ İbn Ebî Dünyâ, *Meşkâ'idü'ş-şeytân*, thk. Mecdî Seyyid İbrahim (Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân, 1991), 1; Suyûtî, *Laқаtî'l-mercân*, 21.

¹⁰ bk. Suyûtî, *Laқаtî'l-mercân*, 22-23; Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 21-22; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fi şerhi's-Sîreti'n-nebiyye li'bni Hişâm* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2/236.

¹¹ Aşkar, 'Alemü'l-cin ve ş-şeyâtîn', 11.

¹² bk. İbn Hazm, İbn Hazm, *el-Faşl fi'l-mîle ve'l-ehvâ ve'n-nihâl* (b.y.: Mektebetü's-Selâm el-Âlemiyye, ts.), 5/9; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut: Dârü'l-Mârif, 1430/2009), 1145; Suyûtî, *Laқаtî'l-mercân*, 189-192; Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 9-12.

¹³ "Cin türüne gelince daha önce onu da kavurucu ateşten yaratmıştık" (el-Hicr, 15/27), "Cinleri de yalın ateşten yarattı." (er-Rahmân 55/15).

¹⁴ bk. el-Bakara 2/30.

¹⁵ Suyûtî, *Laқаtî'l-mercân*, 18.

¹⁶ Hasan el-Basrî (öl. 110/728), bu âyetteki "cân"dan, cinlerin atası olan İblîs'in kastedildiğini söylemiştir. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmü'l-Kur'ân* (Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-Misriyye, 1335/1935), 17/161. Ayrıca bk. Abdulkâhîr el-Bağdâdî, *Uşûlü'd-dîn* (İstanbul: Dârü'l-Fünûn, 1346/1928), 296; Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 12-17.

¹⁷ el-A'râf 7/12.

¹⁸ Müslim b. el-Haccâc, *Şaḥîḥ*, thk. Nazar Muhammed el-Faryâbî (Riyad: Dârü Taybe, 1426/2005), "Zühd", 10 (No.: 2996).

ağaç kurdunun onun asâsını kemirmesinden cesedinin yere devrilmesine kadar geçen uzunca bir zamandan sonra fark eden bu varlıkların gaybı bilemeyeceği vurgulamıştır.¹⁹

2. Cinlerin Sorumlu Varlıklar Olmaları

Cinlerin sorumlu olduğunu belirten Allah,²⁰ onlara elçiler gönderdiğini vurgulamış,²¹ “Sizin için de (hesap) vaktimiz olacak, ey sekalân/sorumluluk yüklenmiş iki varlık!”²² diyerek her iki türün ahirette hesaba çekileceğini bildirmiştir.

Allah’tan vahiy geldiğinde insanların, “Allah, peygamber olarak bir beşer mi gönderdi?”²³ diye itiraz ettiklerine dikkat çekilen bir âyette, bu itiraza cevaben yeryüzünde insanlar yerine melekler bulunsaydı, Allah’ın onlara gökten bir melek peygamber indireceği belirtilecek²⁴ bu husustaki *sünnetullah*’a dikkat çekilmiştir: insana insan, cine cin elçi göndermek.

Naslar cinlerin de ilahi emir, nehiy, sevap ve ikâbın muhatabı olduğunu teyit etse de cennete girip girmeyeceğini açıkça belirtmemiştir. Mü’min cinlerin cennete girmeyeceğini savunanların başında Hasan el-Basrî (öl. 110/728) ve Ebû Hanîfe (öl. 150/767) gelmektedir. “Ey kavmimiz! Allah’ın davetçisine uyun, ona iman edin ki, günahlarınızı başışlasın ve sizi elem dolu bir azaptan kurtarsın.”²⁵ âyetinden hareketle cinlerin iyi amellerinin karşılığının cehennemden kurtuluş olduğunu söyleyen bu âlimler, sonra hayvanlarda olduğu gibi, onlara da “Toprak olun!” denileceği kanaatindedir. İbn Ebî Leylâ (öl. 83/702), Dahhâk b. Müzâhim (öl. 105/723), Ebû Yûsuf Yakûb b. İbrahim (öl. 182/798), Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (öl. 189/805), Mâlik b. Enes (öl. 197/795), eş-Şâfiî (öl. 204/820) ve Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) gibi âlimler ise “Rabbinin huzurunda (hesap vermek üzere) duracağından korkan kimseye iki cennet vardır.”²⁶ ve “Onlara, eşlerinden önce ne bir insan ne bir cin dokunmuştur.”²⁷ gibi âyetleri delil getirerek mü’min cinlerin cennete gireceğini söylemişlerdir.²⁸

Kur’ân’da yer aldığı için cinlerin varlığına inanmak vaciptir.²⁹ Yine naslardan onların akıllı, mümeyyez, sorumlu varlıklar olarak ceza ve mükafata tabi olduğu anlaşılmaktadır.³⁰ Müslümanlar, Hıristiyanlar, Mecusiler, Sabîiler ve Yahudilerin (Sâmira kolu hariç)

¹⁹ bk. Sebe’ 34/14.

²⁰ bk. ez-Zâriyât 51/56.

²¹ bk. el-En’âm 6/130.

²² er-Rahmân 55/31.

²³ el-İsrâ 17/94.

²⁴ el-İsrâ 17/95.

²⁵ el-Ahkâf 46/31.

²⁶ er-Rahmân 55/46.

²⁷ er-Rahmân 55/74.

²⁸ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dârü İhyâi’t-Türâs el-Arabî, 1422/2002), 9/23; Pezdevî, *Uşûlü’l-dîn*, thk. Hanz Peter Lens (Kahire: el-Mektebetü’l-Ezheriyye, 1424/2003), 210; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ânî’l-azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme (Riyad: Dârü Taybe, 1420/1999), 7/303-304; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 16/217-218; Şiblî, *Âkâmi’l-mercân*, 54; İbn Âşûr, *Tefsîrü’l-Tahrîr ve’t-tenvîr* (Tunus: ed-Dârü’t-Tunisiyye, 1984), 26/62.

²⁹ İbn Hazm, *el-Faşl*, 5/9; amlf. *el-Uşûl ve’l-fürû*, thk. Muhammed Atif el-İrâkî vd. (Kahire: Dârü Nahdetü’l-Arabiyye, 1978), 306. İbn Sina’nın, “mücerret/soyut varlıklar” olarak nitelediği cinlerin dış dünyada/gerçekte ontolojik bir varlığa sahip olmadıklarına dair görüşünü esas alan İslâm filozofları, buradan hareketle onların varlığını inkâr etmişlerdir. Din erbabının ekseriyeti ve peygamberleri tasdik edenler ise cinlerin varlığını ikrâr etmektedirler. Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü’l-Kebîr* (Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1401/1981), 30/148-149.

³⁰ bk. İbn Hazm, *el-Faşl*, 5/9; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 17/169.

bu hususta hemfikir olduğu belirtilmektedir.³¹ Allah'ın insan için beyan ettiği iman ve küfür halinin cinler için de geçerli olması, onların mü'minlerinin sevaba muhatap, kâfirlerinin de ikâba dâhar olacağına delil getirilmekte,³² bu husustaki sahih görüşün bu olduğuna dikkat çekilmektedir.³³ Sahâbe, tabiûn, müctehid imamlar ve bütün Müslüman fırkaların, Hz. Muhammed'in risâletine inanmayıp gereğini yapmayan cin ve insanların, kâfirlerin uğrayacağı cezayı hak ettikleri konusunda birleştikleri ifade edilmektedir.³⁴

Naslarda belirtildiği üzere, akıl ve irade gibi üstün yetilerle donatılan cinlerin beşer gibi, ilahi vahye muhatap kılınıp imtihana tabi tutulduğunda şüphe bulunmamaktadır. Yine naslardan, onlara kendi cinsinden elçiler ve son peygamberin şahsında beşerden bir elçi gönderildiği anlaşılmaktadır. Fakat cinlerin ontolojik farklılığı, onların beşer elçilere iman ve tabiiyetinin mahiyetini açmayı gerektirmektedir.

2.1. Cinlere ve İnsanlara Gönderilen Elçi: Hz. Muhammed

Cinlere gönderilen elçilerin mahiyeti ihtilâfıdır. Bu husustaki genel kanaat; beşer gibi sınanmalarının gereği olarak cinlere de Hz. Âdem'den önce cin elçilerin gönderildiğidir. Hz. Âdem ve sonrasında ise (I) cinlerin dinde beşer elçilere tabi olduğu, (II) onlara kendi türünden elçiler gönderilmeye devam edildiği, fakat bir istisnâ olarak Hz. Muhammed'in her iki türe elçi gönderildiğine dair iki görüş bulunmaktadır.

Yukarıdaki ilk görüşü savunanlar, "Biz senden önce de memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik."³⁵ âyetinden istidlâl etmişlerdir. Onlara göre bu âyet, elçilerin bâdiyede/kırsalda yaşayanlardan değil, medenî/şehirli erkeklerden (beşerden) gönderildiğini açıklamaktadır.³⁶ Bazıları ise bu âyeti, cinlerden "rûsul/elçiler" değil, "nüzur/uyarıcılar" gönderildiğine delil getirmiştir.³⁷ Onlara göre, her iki türe hitap ederek içlerinde, onlara Allah'ın âyetlerini anlatan ve hesap gününün gelip çatacağı hakkında onları uyaran elçilerin geldiğini vurgulayan âyet,³⁸ iki türün birlikte anılarak bunlardan yalnızca birisinin/ins'in kastedildiği "tecemmu'" anlamındadır. Bazılarınca aynı âyetin her türe kendi cinsinden elçiler gönderildiğine delil getirildiği; âlimlerin çoğunluğunun ise Rasulullah'ın *sekaleyn'e*/cinlere ve insanlara elçi gönderildiğinde hemfikir oldukları belirtilmektedir.³⁹

Suyûtî (öl. 911/1505) cinlerden elçilerin değil, nüzü'r'un gönderildiğini savunanların, Abdullah b. Abbâs (öl. 68/687-88), Mücâhid b. Cebr (öl. 103/721), Muhammed İbnü's-Sâib el-Kelbî (öl. 146/763) ve Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın (öl. 224/838) görüşünü esas aldıklarını belirtmiştir. Müfessir, sekaleyn'e gönderilen tek elçinin *hâtemü'n-nebiyyîn* olan Hz. Muhammed olduğuna dair ez-Zemahşerî (öl. 535/1144) ve diğer bazı müfessirlerden aktardığı görüşü isabetli diye nitelemiştir.⁴⁰

³¹ İbn Hazm, *el-Faşl*, 5/9.

³² Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr*, 28/31. Ayrıca bk. Suyûtî, *Laḳatü'l-mercân*, 76-83.

³³ bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1116; Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, 28/33.

³⁴ Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 38.

³⁵ Yûsuf 12/109.

³⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, thk. Fâtıma Yûsuf el-Haymî (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1425/2004), 2/609-610; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/302.

³⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5/273.

³⁸ bk. el-En'âm 6/130.

³⁹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/302, 422-423. Ayrıca bk. Suyûtî, *Laḳatü'l-mercân*, 41-45.

⁴⁰ Suyûtî, *Laḳatü'l-mercân*, 41-43.

Rasulullah'ın sekaleyn'e elçi gönderildiğine işaret eden Ahkâf ve Cin sûreleri ile birlikte, cin ve ins'in hesaba çekileceğini belirten âyet,⁴¹ Hz. Peygamber'in *Rasûlü's-sekaleyn* vasfını pekiştirmektedir. Onun bu özelliğini, son peygamber olmasıyla temellendiren görüş aklen ve ilmen geçerli ve tutarlı görünmektedir. Kur'ân'ın bu vasıfla ortaya koyduğu tek örneğin Hz. Muhammed olması da bunu teyit etmektedir. Rasulullah'tan önce cinlere cin elçiler gönderildiğini gösteren bu durum, cinlerin ondan önceki beşer elçilere tabiiyetinin söz konusu olmadığı ihtimalini de içermektedir.

Öte yandan, cinleri dinin bütün hükümlerinden sorumlu tutan görüşün, sekaleyn'den her birine kendi türünden elçiler gönderildiğini belirten âyette⁴² işaret edilen *sünnetullah* ile bağdaştırmak zordur. Zira akıl, farklı bir ontolojiye sahip olan cin gibi bir varlığın, insan merkezli bir dinin beşerî hükümlerine muhatap kılınmasının bazı problemlere sebebiyet vereceğini söylemektedir. Öyleyse Ahkâf ve Cin sûrelerinde söz edilen aşağıdaki olay, cinleri dinde beşerle özdeşleştiren yaygın söylemin aksine, farklı bir anlam taşıyor olmalıdır.

Ahkâf sûresinde şöyle buyrulmuştur: “Bir zamanlar cin topluluğundan bir grubu, Kur'ân'ı dinlemek üzere sana doğru yönlendirmiştik. Yanına geldiklerinde ‘Susup dinleyin!’ dediler, okuma sona erince de uyarıcılar olarak kendi topluluklarına döndüler.”⁴³ Modernist müfessirlerin burada bahsedilen cinlere dair yorumları dikkat çekicidir. Onları bazı *Yahudi kabilelerinin liderleri* diye niteleyen M. Ali Lahorî'ye (1874-1951) göre cinlerin, “Ey halkımız! ‘Biz Mûsâ'dan sonra indirilmiş, kendinden öncekileri onaylayan, gerçeğe ve doğru yola kılavuzluk eden bir kitap dinledik.”⁴⁴ âyetindeki Mûsevîliğe dair sözleri bunu kanıtlamaktadır.⁴⁵

Cin sûresinde de yukarıdakine benzer bir olay aktarılmıştır.⁴⁶ Bu olayın hicretten iki yıl önce, Hz. Peygamber'in Tâif dönüşü sırasında gerçekleştiğini hatırlatan Lahorî'ye göre Rasulullah'ın, eşini ve amcasını kaybettiği, mü'minlere ekonomik ambargo uygulandığı, Müslümanların bir kısmının Habeşistan'a göçtüğü, kalanların işkence gördüğü böylesine zor bir zamanda Hz. Peygamber için bir güvenceye ihtiyaç duyulmuştur. Burada “cin” diye belirtilenler, Rasulullah'a gelip ondan Kur'ân dinleyerek iman eden, gözlerden uzak insanlardır. Onlar, İslâm'ın uzak gelecekte -Arabistan dışında- gerçekleştireceği fetihlerin habercisidiler.⁴⁷

Lahorî'ye göre Ahkâf sûresinde bahsedilen cin grubunun sözlerinden, onların Yahudi, Cin sûresindeki konuşmalarından da burada belirtilen cinlerin Hıristiyan olduğu anlaşılabilir. Dolayısıyla her iki sûrede bahsedilen cin grubu aynı sınıftan olup “yabancılar”

⁴¹ bk. er-Rahmân 55/31.

⁴² bk. el-En'âm 6/130.

⁴³ el-Ahkâf 46/29.

⁴⁴ el-Ahkâf 46/30.

⁴⁵ Muhammed Ali Lahorî, *The Holy Qorân* (Ohio: Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islâm Lahore Inc. U.S.A., 2002), 971.

⁴⁶ “(Ey Muhammed!) De ki: Bana cinlerden bir topluluğun (Kur'ân'ı) dinleyip, ‘Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'ân dinledik de ona inandık. Artık, Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız.’ dedikleri vahyedildi.” el-Cin 72/1.

⁴⁷ Lahorî, *The Holy Qorân*, 1140. Kur'ân'da cin ve şeytan gibi gözle görülmeyen varlıklardan aslında insanların kastedildiği, dolayısıyla varlıkların ontolojik bir gerçekliğinin bulunmadığına dair modernist yorum örneği için ayrıca bk. Saadettin Merdin, *Geleneksel İslâm İnançında Mitolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

demektir. Arapların gözlerinden gizlenmiş olmaları (Mekkelilerin onları bilmemesi) nedeniyle Kur'ân'da bu yabancılara "cin" denilmiştir. Öte yandan, Arabistan dışında yaşayan Yahudi ve Hristiyanların, Hz. Peygamber'in getirdiği mesajın doğruluğunu kabul ettikleri bir gerçektir. Fakat sûrenin ilerisinde anlatılanlardan anlaşılıyor ki buradaki referans, gelecekteki Hristiyan uluslara aittir ve bu sözler insanlığın büyük bölümünü oluşturan Hristiyan ulusların -ki, Lahorî'ye göre cin kelimesinin anlamlarından biri de budur- gelecekte Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu mesajı kabul edeceklerinden bahsetmektedir.⁴⁸

Olayı aynı minvalde değerlendiren Muhammed Esed'e (1900-1992) göre, Ahkâf sûresinde bahsedilen cinlerin Hz. Mûsâ'dan sonra indirilen kitaptan/Kur'ân'dan söz edip Hz. İsa'dan ise hiç söz etmemesi, Mûsevî olduklarının alâmetidir.⁴⁹ Cin sûresinde bahsedilenler ise yöre halkı ve Hz. Peygamber'in daha önce rastlamadığı "yabancılar"dır. Hristiyanlıktaki "Teslis inancını" reddetmeleri,⁵⁰ onların Arabistan dışında kalan uzak bölgelerden, muhtemelen Suriye ve Mezopotamya'dan gelen bir Yahudi grubu olduğunu göstermektedir.⁵¹

Meseleye aynı perspektiften bakan bir makalede söz konusu cin grubunun, Hz. Peygamber'in hitap ettiği çevreden olmayan, o dönemde şehir dışında yaşayan, gözlerden uzak veya Rasulullah'tan sonra İslâm mesajını kabul edecek olan gelecekteki insanlar olduğuna dair ihtimaller sıralanmıştır. Yazara göre, "Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarında sığınarlardı da, cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı."⁵² âyetinde cin ve insanlara "ricâl" denilmesi bunu desteklemektedir. Burada *gaybî varlıklar* yahut *görünmez güçlerin* kastedilmesi ihtimaline de değinen yazara göre, bu durumda Arapların üstün niteliklerle andıkları cinlerin Rasulullah'a gelip ondan bilgi aldıklarının belirtilmesiyle onların derecesi düşürülmüş; böylece Taiften dönen Hz. Peygamber'e bir vizyon ve ruhsal gerçeklik yaşatılarak moral verilmiştir. Ona göre bu olay, gerçekliği Rasulullah'la sınırlı, İsrâ olayı gibi nebevî bir tecrübedir. Dolayısıyla ilgili âyetlerden gerçek anlamda bir cin grubunun gelip ondan Kur'ân dinlediği anlaşılmalıdır.⁵³

Cinlerin dış dünyadaki varlıklarını kabul etmedikleri anlaşılan modernistlerin buna dair argümanları, söz konusu sûrelerde bahsedilen cin grubunun konuşmalarına yansıyan Yahudilik ve Hristiyanlık inanç ve kültürünü çağrıştıran bazı ifadeler ile Kur'ân'da sırf insanlar için kullanıldığını düşündükleri "ricâl" gibi bazı isimlerden ibarettir. Onlara göre bu argümanlar, cin ve şeytan gibi görünmez varlıkların, insanların bir kısmınca bilinmeyen, gözlerden uzak bazı insan grupları olduklarının kanıtıdır.⁵⁴

Ebû Mansûr el-Mâtûrîdî (öl. 333/944), Ebû Bekir el-Esamm'ın (öl. 200/816), Cin sûresinde geçen, "Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız."⁵⁵ ifadesinden hareketle buradaki

⁴⁸ Lahorî, *The Holy Qorân*, 1140-1141.

⁴⁹ Muhammed Esed, *Kur'ân Tefsîri*, "Ahkâf Sûresi" (Erişim Tarihi 14 Ekim 2022).

⁵⁰ "Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir; ne bir eş edinmiştir, ne de bir çocuk." el-Cin 72/3.

⁵¹ Esed, *Kur'ân Tefsîri*, "Cin Sûresi" (Erişim Tarihi 14 Ekim 2022).

⁵² el-Cin 72/6.

⁵³ Düzgün, "Dinsel ve Mitolojik Yönleriyle Cin ve Şeytan Algımız", 17-18.

⁵⁴ krş. Saadetin Merdin, *Geleneksel İslâm İnancında Mitolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019); Düzgün, "Dinsel ve Mitolojik Yönleriyle Cin ve Şeytan Algımız", 17-19.

⁵⁵ el-Cin 72/2.

cinlerin şirkten arınmak isteyen müşrik Araplar olduğuna dair görüşünü aktarmıştır.⁵⁶ Muhammed b. Cerîr et-Taberî (öl. 310/923) ve Abdurrahman b. Abdullah es-Süheyli (öl. 581/1185) gibi âlimler, cinlerin Ahkâf sûresindeki konuşmalarında geçen, “Mûsâ’dan sonra indirilen kitap”⁵⁷ ifadesini, buradaki cin grubunun *Yahudiliğe mensubiyetiyle* ilişkilendirmiştir.⁵⁸ Atâ b. Ebî Rebâh’tan (öl. 114/732) da onların İslâm’a giren bir grup Yahudi olduklarına dair bir görüş gelmiştir.⁵⁹

Müfessirler, İbn Abbas ve İbn Mes’ud rivayetleriyle birlikte değerlendirdikleri bu olayın,⁶⁰ Sakîflileri İslâm’a davet etmek için gittiği Taif’ten hüzünle dönen Elçi için bir müjde ve onun risâletinin bir delili olduğuna vurgu yapmışlardır.⁶¹ Rivayetlerin ilkinde göre, Rasulullâh cinlere Kur’ân okumadı ve onları görmedi. Şeytanlar Hz. Peygamber’den önceki fetret döneminde gökten *istirâk-ı sem’/kulak hırsızlığı* yapıyorken Rasulullah’ın bi’setiyle birlikte, ateş hüzmeleri ve kuvvetli koruyucularla kovularak bunu yapmalarına fırsat verilmedi. Buna yeryüzündeki bir olayın sebep olduğunu düşünen İblîs, cinlerin doğuya ve batıya (her yana) giderek bu olayı araştırmalarını istedi.⁶² Onlardan, Tihâme yönüne yönelen bir grup, Ukaz Panayırına doğru giden Hz. Peygamber’i Nahle Vadisi’nde, ashâbına sabah namazını kıldırırken gördü. Rasulullah’ın namazda okuduğu Kur’ân’ı işitince gök haberiyle aralarına giren şeyin bu olduğuna yemin ederek döndüler ve harika bir Kur’ân dinlediklerini kavimlerine haber verdiler. Sonrasında bu olay, Hz. Peygamber’e vahiyyle bildirildi.⁶³

Yukarıdaki rivayet, Hz. Peygamber’in söz konusu cin grubunu görmediği yönündeki görüşe dayanak yapılmıştır. Olayın ona sonradan vahiyyle bildirilmesinin de bunu teyit ettiği belirtilmiştir.⁶⁴ İbn Mes’ud’dan gelen rivayete göre, bir gece vakti Hz. Peygamber onu da yanına alarak Mekke’nin üst tarafına gidip orada cinlere Kur’ân okudu. Bu esnada İbn Mes’ud, olay yerinden biraz uzakta, Rasulullah’ın yere çizdiği dairenin içinde bekledi.

⁵⁶ Mâtürîdî, *Te’vilât*, 5/273.

⁵⁷ bk. el-Ahkâf 46/30.

⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 16/217; Suyûtî, *Lakatü’l-mercân*, 46; Şiblî, *Âkâmü’l-mercân*, 53.

⁵⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 16/217.

⁶⁰ Konuyla ilgili rivayetlerin farklı varyantları ve sıhhati hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mahmut Yazıcı, “Hz. Peygamber’in Cinlerle Görüşmesine Dair İhtilafı Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4 (2), 784-825.

⁶¹ bk. Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîrû’t-Taberî -min Kitâbihi Câmi’ü’l-beyân ‘an te’vili âyi’l-Kur’ân-*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Merkezü’l-Buhûs ve’d-Dirâsâti’l-Arabiyye, 1422/2001), 21/29-32; 23/311-312; Ayrıca bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1015, 1116; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/290-294; Sa’lebî, *el-Keşf*, 9/21, 49; Ebû Hayyan, *el-Bahrü’l-muħit* (Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1432/2010), 10/293; Râzî, *et-Tefsîrû’l-Kebîr*, 30/152-153; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 16/211/216; Suyûtî, *Lakatü’l-mercân*, 25-26, 68-69; Süheyli, *er-Ravzü’l-ünûf*, 2/235-236; İbn Aşûr, *Tefsîr*, 26/58-59.

⁶² Şayet el-Cin 72/9. âyetinde belirtildiği üzere, şihâb/ateşli oklar ile kovularak *istirâk-ı sem’* yapmalarına müsaade edilmeyenlerin şeytan, Hz. Peygamber’den Kur’ân dinleyenlerin ise cin olduğu söylenirse bu iki durum şöyle telif edilebilir: Cinler o şeytanlarla birlikteydi ya da “Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık.” (el-En ‘âm, 6/112) âyetinde belirtildiği üzere, o cinlere de “şeytan” denilmiş olabilir. Râzî, *et-Tefsîrû’l-Kebîr*, 30/152.

⁶³ Müslim, “Salât”, 33 (h.no.: 149); Tirmizî, *el-Câmi’ü’l-kebîr*, thk. Beşâr Avâd Marûf (Beyrut: Dârü’l-Ğarb el-İslâmî, 1996), “Tefsîr”, 72, 350-351 (h.no.: 3323-3324); Nesâî, “Tefsîr”, 72

⁶⁴ bk. Taberî, *Câmi’ü’l-beyân*, 21/163-172; Mâtürîdî, *Te’vilât*, 5/272; Sa’lebî, *el-Keşf*, 9/21-22; Ebû Hayyan, *el-Bahrü’l-muħit*, 10/293; Râzî, *et-Tefsîrû’l-Kebîr*, 30/152-153.

Sabaha doğru geri gelen Hz. Peygamber, aralarındaki bazı anlaşmazlıkları çözüme kavuşturması için gelen Nasîbîn⁶⁵ cinleri ile görüştüğünü ve onlar için bazı yiyecekler tahsis ettiğini söyledi.⁶⁶

İbn Mes'ud'dan gelen diğer bir rivayette ise -rivayette "Cin Gecesi" diye anılan- o gece kendisinin Hz. Peygamber'e eşlik edip etmediği sorusuna, İbn Mes'ud'un olumsuz cevap verdiği belirtilmiştir. Rivayetin devamında, bir gece Mekke'de Rasulullah'ı kaybedip hayatından endişeye kapıldıklarını belirten İbn Mes'ud, sabahleyin Hira tarafından çıkagelen Allah Elçisi'nin, "Bana cin davetçileri gelmişti, gidip onlara Kur'an okudum." diyerek onların ve yaktıkları ateşin izlerini kendilerine gösterdiğini söylemektedir. Rivayetin bu kısmında Şa'bî'nin (öl. 104/722) Cezîre'den olduklarını belirttiği bu cin grubuna Rasulullah tarafından yiyecek tahsis edildiğine dair sözlerine yer verilmiştir.⁶⁷

Taberî'nin konuya ilişkin yorumu, İbn Abbâs'tan aktarılan rivayet etrafında dönmektedir. Müfessirin yer verdiği bu rivayetin farklı varyantları da aynı minvalde olup söz konusu olayın Mekke'ye bir gece yürüme mesafesindeki Nahle'de cereyan ettiği ve burada bahsedilen cinlerin Yemen'in Nasîbîn'inden geldiği dışında farklı bir bilgi içermemektedir.⁶⁸ Bazı müfessirlere göre, "Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık."⁶⁹ âyeti, cin ve şeytanların Hz. Peygamber'den önce de istirâk-ı sem' yaptığını ve yaparken kayan yıldızlarla taşlandığını göstermektedir. Bi'setten sonra ise bu taşlama olayı, kolayca fark edilebilecek şekilde yoğunlaştırılmıştır. Daha önce kulak hırsızlığı yapmak için gökte oturabilecekleri boş yerler bulduklarını belirten cinlerin, şimdi çetin bekçilerle ve yakıcı ışıklarla dolup taşan gökte yakıcı ışıklarla kovulduklarından yakınması⁷⁰ da bunu teyit etmektedir.⁷¹ Bazı müfessirler ise cin ve şeytanların istirâk-ı sem' yapmaktan menedilişlerini Hz. Muhammed'in peygamberliğiyle ilişkilendirmiştir. Bu görüşte olan Kurtubî'ye göre, konuyla ilgili rivayetlerde geçtiği üzere, cinler Hz. İsa'dan sonra kulak hırsızlığı yapabiliyorken Rasulullah ile birlikte, ışık hüzmeleriyle kovularak bunu yapmalarına izin verilmemiştir.⁷²

İbn Kesîr'e (öl. 774/1373) göre, Ahkâf sûresinde bahsedilen cinlerin Kur'an'ın Hz. Mûsâ'dan sonra indirilmişliğine değinip Hz. İsa'dan ise söz etmemesinin nedeni vaaz, kalbi incelik ve az miktarda helâl ve harâm içeren İncil'in yeni şeyler getirmeyip bu hususta kendisinden önceki umde özelliği taşıyan Tevrât'ı tamamlayıcı olmasıdır.⁷³ Aynı hususa vurgu yaparak Tevrât'ın Kur'an'dan önceki şerîat kitaplarının sonuncusu olduğuna değinen İbn Âşûr'a (1879-1973) göre, İncil ve Zebûr, Tevrât'ı tekmil ve beyân eden kitaplardır. Böylece sanki Tevrât'tan sonra yeni bir kitap indirilmemiştir. Her açıdan müstakil bir kitap olan Kur'an, Tevrât'ı (n doğru özünü) tasdik etmekte ve hidâyete yönelik olarak ondan daha fazla bilgi içermektedir.⁷⁴

⁶⁵ Süheylî, Nasîbîn'in Şam'daki bir şehrin adı olduğunu aktarmaktadır. bk. Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, 2/235.

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 7/390-391.

⁶⁷ Müslim, "Salât", 33 (h.no.:150); Tirmizî, "Tefsîr", 46 (No.: 3258); Nesâî, "Tefsîr", 72 (No.: 11559).

⁶⁸ Taberî, *Câmiü'l-beyan*, 23/311-312; Ayrıca bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/290-294; Suyûtî, *Lakâtü'l-mercân*, 45-46.

⁶⁹ el-Mülk 67/5.

⁷⁰ el-Cin 72/8-9.

⁷¹ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, 1146; Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, 30/158-159.

⁷² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 16/210.

⁷³ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/302.

⁷⁴ İbn Âşûr, *Tefsîrü't-Tahrîr*, 26/60.

Cin sûresinin iniş sebebinden söz eden Süheylî, söz konusu iki sûrede bahsedilen olayı, Cin Gecesi rivayeti eşliğinde değerlendirmiştir. Hz. Peygamber'in cinlere yiyecek tahsis ettiğine dair ifadelerinin bulunduğu İbn Mes'ud rivayetinden hareketle cinlerin yiyip içmediklerini belirten söylemin geçersiz olduğuna dikkat çeken müellif, onları yılan, siyah köpek ve uçan rüzgâr diye sınıflandıran hadisi⁷⁵ hatırlatarak yiyip içmeyenlerinin bu sonuncuları olabileceğini söylemiştir.⁷⁶ Bu açıklamasında da görüldüğü üzere, Süheylî'nin -modernistlerin iddia ettikleri gibi-, Ahkâf ve Cin sûrelerinde ya da Kur'ân'ın bütünde bahsedilen cinlerin beşer olduklarına dair herhangi bir îmâ ya da ifadesi bulunmamaktadır. Aynı şekilde, konuyla ilgili rivayetlerde ve müfessirlerin yorumlarında, söz konusu cin grubundan bazı beşer gruplarının kastedildiğine dair herhangi bir ibareye rastlanmamaktadır.

Cinlerin akıllı ve sorumlu varlıklar olması açısından insana benzer bazı özelliklere sahip olduklarından hareket edilirse onların da insanlar gibi, bir mekânda meskûn olduğu ya da Araplarca böyle bilindiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, rivayetlerde geçen Nâsibîn veya Cezire gibi yer isimleri, nasıl ki insanlar için kullanıldığında onların yaşadığı yerleri ifade ediyorsa, cinler için de aynı anlamı ifade ediyor olmalıdır. Ahkâf ve Cin sûrelerinde geçen Yahudilik ve Hıristiyanlık din ve kültürlerine ait bazı ifadelerden hareketle burada bahsedilen cinleri, “bilinmeyen insanlar” diye niteleyen Lahorî, aynı argümanları kullanan Muhammed Esed ve diğer modernistlerin bu hususa dair görüşü naslarla uyuşmayan, derûnî bir te'vîli ihsas ettirmektedir.⁷⁷ Bu te'vîlin, mevzubahis iki sûrede geçen cin grubuyla sınırlı kalmayıp şeytan ve hatta melek gibi gözle görülmeyen tüm gaybî varlıklara uzanarak onları beşerle özdeşleştirilmesi,⁷⁸ modernist anlayışın pozitivist karakterinin vardiği son noktayı görmek açısından önemlidir.

Modernistlerin söz konusu olaya ilişkin istidlâllerinden birisi de Cin sûresinde geçen “ricâl” ibaresidir.⁷⁹ Klasik müfessirler, bu âyetin sebep-i nüzulü mahiyetinde, câhiliye dönemi Araplarının bir âdetinden söz etmişlerdir. Bu âdete göre Araplar, nüfuzlu birinin zimmet ve himayesinde düşmanlarının yurtlarına girebildikleri gibi, çölde ya da dağlarda ıssız, ürkütücü bir yere indiklerinde başlarına gelebilecek kötülöklere karşı burada bulunduğu inandıkları cinlerin ulûsuna sığınır.⁸⁰ Söz konusu âyette geçen ve “er/erkek” anlamına gelen “ricâl” kelimesinin bir anlamı da “azîm/büyük ve ulû kişi”dir.⁸¹ Bu

⁷⁵ bk. İbn Ebî Dünyâ, *Mekâ'idü's-şeytân*, 1.

⁷⁶ Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüffî şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2/235-236.

⁷⁷ Muhammed Esed'in *Kur'ân Mesajı* adlı tefsir-meâl eseri, uzun soluklu bir emeğin ürünü olması ve Kur'ân'ı çağdaş Batılı zihne yaklaştırmayı hedeflemesi sebebiyle entelektüel kesimlerce olumlu karşılanmakla birlikte, modernist çizgiyi aksettiren görüşler içermesi nedeniyle eleştirilmiştir. Ayrıca eserin eksik çeviriler içermesi, kavramlara isabetsiz anlamlar verme, aşırı te'villerde bulunma, bâtinî yorumlara sapma, kaynaklardan bilgileri doğru aktarmama gibi olumsuzluklarla malul olduğu ileri sürülmüştür. Kemal Kahraman, “Muhammed Esed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 30/524.

⁷⁸ krs. Saadettin Merdin, *Geleneksel İslâm İnancında Mitolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

⁷⁹ bk. el-Cin 72/6.

⁸⁰ Taberî, *Cami'ül-beyân*, 23/323-324; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 8/239; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1146; Ebû Hayyan, *el-Bahrü'l-muhtâ*, 10/295; Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, 30/156.

⁸¹ Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, 1/340.

anlamıyla “ricâl” kelimesinin yukarıdaki rivayetle uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Bu anlam, âyetteki “ricâl” ifadesinin, bir insan ya da cin grubuna liderlik eden büyük/yetkin kişiyle ilgili olduğunu göstermektedir. Bu husus dikkate alındığında âyetin; insan topluluklarının ileri gelenlerinin cin topluluklarının ileri gelenlerine sığındıklarını belirterek bu durumu yediğini söylemek mümkündür.

Kanaatimizce ilgili âyetlerde, cinlerin ifadelerinde geçen Mûsâ ismi ve Allah'ın çocuk edinmediğine yönelik sözler, cinlerin o dönemde insanlar arasında yaygın dinî inançlara dair bilgi sahibi olduğuna işaret etmektedir. Bu sözlerin, onların İslâm'dan önceki inançlarıyla ilgili olduğunu söylemek de aynı anlamı içermektedir. Buradan hareketle cinlerin, türlü türlü yollar tutmuş olduklarına dair sözlerinin,⁸² benimsedikleri inançların çeşitliliğiyle ilgili olduğu söylenebilir. Yine, Allah'ın eş ve çocuk edinmekten beri olduğunu⁸³ söyledikten sonra, “*Demek bizim beyinsiz olanımız* (İblîs) *Allah hakkında doğruluktan uzak sözler söylüyormuş.*”⁸⁴ demeleri, öncesinde İblîs'in onları küfür ve şirke sevkettiğinin ifadesi gibidir. Mücâhid, Katâde b. Diâme (öl. 117/735) ve es-Süddî (öl. 127/745) gibi müfessirlerin bu âyette geçen, “beyinsiz olanımız” ifadesinden İblîs'in kastedildiğini söylemeleri de⁸⁵ bu anlamı pekiştirmektedir.

Mâtürîdî, müfessirlerin ilgili sûrelerde bahsedilen cin grubuna dair yaygın yorumlarını aktarmıştır. Buna göre, “*Onlar da sizin sandığımız gibi Allah'ın hiç kimseyi diriltmeyeceğini sanmışlardı.*”⁸⁶ âyeti, buradaki cinlerin *müşrik cinler* olduğuna işaret etmektedir. Çünkü Yahudiler yeniden dirilişi inkâr etmiyorlardı. “Mûsâ'dan sonra indirilen harika Kur'ân”⁸⁷ ifadesi ise buradaki cinlerin *Yahudi cinler* olduğunu göstermektedir. Hz. İsa'ya indirilen İncil'e iman etmeyip yalnızca Hz. Mûsâ'ya indirilen kitaba iman edenlere Yahudi denilmesi de bunu pekiştirmektedir. Buradan, o cinlerin Allah'ın indirdiği kitaplardan haberdar olduğu ve bunu ikrâr ettiği anlaşılmaktadır.⁸⁸ Allah'ın bu olayı peygamberine sonradan vahiyle bildirmesini, Rasulullah'ın risâletinin delili diye niteleyen Mâtürîdî'ye göre bu, Allah'ın bildirmesiyle gayb'tan haber vermedir. Bu hadise Hz. Peygamber'in vahyi ruhanî cesetle aldığına dair Bâtınî düşüncenin bâtıl olduğunu göstermektedir. Onların dediği gibi olsaydı Rasulullah o cin grubunu bizzat görür, bu olayın kendisine sonradan vahiyle bildirilmesine gerek kalmazdı. Çünkü cinlerin aslî sûretlerinde görülebilmesi, ruhanî cesetle mümkün olup aynı durum melekler için de geçerlidir.⁸⁹

Fahreddin er-Râzî'nin Ahkâf sûresinde bahsedilen cinlerin Yahudi olduklarına dair Kâdî Abdülcebâr'dan (öl. 415/1025) aktardığı görüş şöyle devam etmektedir: “Çünkü cinlerde de insanlarda olduğu gibi Yahudilik, Hıristiyanlık, Mecusilik ve puta tapıcılık bulunmaktaydı.”⁹⁰ Râzî'nin bu aktarımı modernistlerin görüşlerini teyit etmek amacıyla

⁸² “Doğrusu içimizde salih olanlar da var, olmayanlar da. Ayrı ayrı yollar tutmuşuz.” el-Cin 72/11.

⁸³ bk. el-Cin 72/3.

⁸⁴ el-Cin 72/4.

⁸⁵ bk. Taberî, *Cami'ü'l-beyân*, 23/320; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 8/239; Ebû Hayyan, *Bahrü'l-muhi't*, 10/295.

⁸⁶ el-Cin 72/7.

⁸⁷ bk. el-Ahkâf 46/30.

⁸⁸ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5/271.

⁸⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5/272.

⁹⁰ Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, 28/31.

bazı ünlü isimlerin konuyla ilgili söz ve açıklamalarından kendi anlayışlarına uygun gördükleri bazı kısımları aldıklarını göstermektedir.

Müfessirlerin yukarıda değinilen yorumlarında melek, cin ve şeytan gibi gözle görülmeyen ruhanî varlıkların dış dünyada hakikaten var oldukları vurgulanmaktadır. Bu güçlü vurgu karşısında modernistlerin aksi yöndeki yorumlarının zayıf kaldığı görülmektedir. Cin gibi gözle görülmeyen varlıkları görmeyi yalnızca peygamberlere has, mucizevî bir olay diye niteleyen İbn Hazm'ın (öl. 456/1064), Hz. Peygamber'den sonra cin gördüğünü söyleyeni yalan söylemekle itham etmesi de⁹¹ aynı vurguyu pekiştirmektedir.

Rasulullah'ın sekaleyn'e elçi gönderilen tek peygamber olduğu hususunu naslarla ortaya koyan görüşün, ondan önce cinlere kendi cinsinden elçiler gönderildiği anlamını da ifade etmektedir. Bunun için Cin ve Ahkâf sûrelerinde bahsedilen cin grubunun konuşmalarında yer alan ehl-i kitab'ın inanç ve kültürünü çağrıştıran sözler, o cin grubunun Yahudilik ve Hıristiyanlık dinlerine mensubiyetiyle açıklanabileceği gibi, cinlerin insanlık âleminde olup bitenlerden haberdar olduğunu da göstermektedir. Hz. Peygamber'in risâletinin delillerinden ve İslâm'ın evrenselliğinin göstergelerinden sayılan bu olayın, her iki türün ontolojik farklılığı dikkate alındığında beşer elçiye iman eden cinler açısından da mucizevî bir olay olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, cinleri Kur'ân'ın itikâdî hükümlerinin yanında, beşere yönelik uygulamalarının da muhatabı olarak görmek teflik bağlamında cin-beşer özdeşleştirilmesi problemini gündeme getirmektedir. Dolaylı olarak bu özdeşleştirme ontolojik açıdan da cinlerin beşerle bir tutulması anlamını da içermektedir.

2.2. Teklif Bağlamında Cinlerin İnsanla Özdeşleştirilmesi

Kur'ân'da, Hz. Âdem'e secde etmeye yönelik emri çiğnediği için Allah'ın rahmetinden kovularak lanetlenen İblîs'in, kıyamete kadar Hz. Âdem'in soyunu haktan saptırarak kendisiyle birlikte cehenneme sürükleyeceğine dair yemin ettiği belirtilmiştir.⁹² Aynı âyetlerde onun, bu amacını gerçekleştirmek için insanları Allah'a karşı nankörlüğe yönlendirip azdıracağına dair sözlerine yer verilmiştir. Bu sözlerde İblîs'in saptırmasının yöntem ve mahiyetine dair bazı işaretler bulunmaktadır. İblîs'in misyonu, doğuştan tevhide kabullenmeye meyyal olan insanoğlunu mâsiyete, küfür ve şirk batağına sürüklemektir. Bunu var oluşunun felsefesi kılan İblîs'in, kendi türünden olan cinleri haktan saptırması daha kolay olmalıdır. Cinlerin, "Demek bizim beyinsiz olanımız (İblîs) Allah hakkında doğruluktan uzak sözler söylüyormuş."⁹³ demelerinde bunu görmek mümkündür.

"İçinizden Allah'ın lütfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklilik vardır."⁹⁴ âyetinde belirtildiği üzere, elçilerin görevlerinden biri de dinin tebliğ ve uygulanmasında Müslümanlara örnek olmaktır. Cinlerin, Kur'ân'ın beşere has ibadet, muamelât ve fikhî uygulamalarının muhatabı kılınarak bu hususta Rasulullah'ı örnek almaları mümkün gözükmemektedir. Başka deyişle cinleri, dinin beşer ontolojisi ve yaşayışıyla uyumlu olan pratik alanının içerdiği ritüel ve uygulamalarının muhatabı olarak görmek, onları bu hususta beşerle özdeşleştirmek demektir.

⁹¹ İbn Hazm, *el-Fasl*, 5/9.

⁹² bk. el-Hicr 15/34-39; el-A'râf 7/12-18; Sâd 38/75-83.

⁹³ el-Cin 72/4.

⁹⁴ el-Ahzâb 33/24.

İtikâta ise durum farklıdır. Bu alan akıl ve irade ile ilgili olduğundan her iki türe de hitap etmektedir.

Hız. Peygamber'den Kur'ân dinleyerek imana gelen cinlerin kendi kavimlerine “uyarıcılar” olarak dönmelerini⁹⁵ de aynı bağlamda değerlendirmek lazımdır. Şiblî'ye göre âlimlerin ekseriyeti, bu husustan bahseden âyetten hareketle beşer elçilerin Allah tarafından gönderilmelerine karşın, cin elçilerin böyle olmayıp beşer elçilerden dinledikleri kelâmı götürüp kavimlerine aktardıkları, yani *Allah Elçisinin Elçileri* vasfını taşıdıkları kanaatine varmışlardır.⁹⁶

Söz konusu âyetlerde Allah ya da Elçisi tarafından cinlere “uyarıcılık” görevinin verildiğine dair herhangi bir açıklama veya îmâ bulunmamaktadır. Olayın Rasulullah'a sonradan vahiyle bildirildiği de hatırlanırsa Hız. Peygamber'in, kendisinden Kur'ân dinleyen bu cinleri görmediği ve onlarla konuşmadığı anlaşılmaktadır.⁹⁷ Kanaatimizce âyette geçen “münzirîn/uyarıcılar” ifadesi, cinlere verilen bir uyarıcılık görevinden ziyade, yaşadıkları olayı kendi kavimlerine anlatarak onları da Kur'ân'a iman etmeye davet etmelerini kapsayan bir hal tasviridir. Dolayısıyla onları, Rasulullah'ın elçileri şeklinde nitelemek mümkünse de kurumsal anlamda bir nübüvvet görevi olmayan bu durumun, Rasulullah'ın sahâbeden bazılarını Medine dışındaki bölgelere İslâm'ı öğretmek için göndermesindeki gibi hususî bir elçilik görevi olmadığı da söylenebilir. Öyleyse bu uyarıcılık görevi, onların kendi kavimlerine döndüklerinde, tasdik ettikleri Kur'ân vahyini onlarla paylaşım hemcinslerini de İslâm'a davet etmelerinden ibaret, gönüllü bir tebliğ faaliyeti mahiyetinde olmalıdır.

Hiçbir Müslüman grup, Hız. Muhammed'in insanlara ve cinlere elçi gönderildiği hususuna muhalefet etmemiştir. Bunun yanında âlimlerin ekseriyeti, Allah'ın insanlardan elçi gönderdiği, cinlerden ise göndermediği görüşünü savunmuşlardır. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre Rasulullah, tüm kırmızılara/insanlara ve siyahlara/cinlere elçi gönderildiğini belirtmiştir.⁹⁸ Bu durum, onun belli bir kavme gönderilen önceki peygamberlere üstünlüğünü ve İslâm'ın evrenselliğini teyit eden bir husus olarak anlaşılmıştır.⁹⁹

Cinlerden elçilerin gönderilmediğini savunanların yanında sekaleyn'den her birine kendilerinden elçiler gönderildiğini savunanlar da bulunmaktadır. Rasulullah'tan önce, Allah'ın cinlere kendilerinden elçiler gönderdiğini vurgulayan İbn Hazm'a göre, cinler ve insanlara seslenerek içlerinden kendilerine Allah'ın âyetlerini anlatan ve hesap gününün gelip çatacağı hakkında onları uyaran elçiler geldiğini vurgulayan Kur'ân âyeti,¹⁰⁰ Hız. Peygamber'den önce cinlere beşerden elçiler gönderilmediğini göstermektedir. Cinlerin ontolojik açıdan farklı bir tür olmaları bunu gerektirmektedir. Fakat Hız. Muhammed bundan istisna edilmiştir. Onun son peygamber olması, risâleti için bir delil teşkil etmesi ve onun nübüvvetine iman etmemede direten Mekkeli müşriklerin ululadıkları cinlerin ona iman ettiklerinin haber verilerek bununla müşriklerin yerilmesi için o, her iki türe elçi gönderilmiştir.¹⁰¹

⁹⁵ bk. el-Ahkâf 46/29.

⁹⁶ Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 37.

⁹⁷ bk. Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5/272; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1116.

⁹⁸ Müslim, “Mesâcid”, 521.

⁹⁹ Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 36-38.

¹⁰⁰ bk. el-En'âm 6/130.

¹⁰¹ Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 38.

Cinlere beşer elçilerin gönderildiği yönündeki görüş, her türe kendilerinden elçiler gönderildiğini beyân eden âyetle uyuşmamaktadır. Elçinin Elçileri diye tabir edilen cin uyarıcıların elçilik vazifeleri, Yâsîn sûresinde bahsedilen “rûsulu ashâbi'l-karye/köy halkının davetçileri”¹⁰² tarafından ortaya konulan, gönüllü tebliğ ve uyarı faaliyeti mahiyetindedir.¹⁰³ Mukâtil b. Süleyman ve Dahhâk gibi âlimler de Allah'ın sekaleyn'e Rasulullah'tan başka hiçbir peygamber göndermediğini söyleyenler arasındadır. Müfessirler de bu görüşü esas almış, Hz. Peygamber'den Kur'ân dinleyip Müslüman olan cinlerin, kavimlerini Allah'ın davetçisine icabet etmeye çağrılarını,¹⁰⁴ Hz. Peygamber'in *Resulü's-sekaleyn* vasfıyla cinlere ve insanlara elçi gönderildiğinin bir kanıtı saymışlardır.¹⁰⁵ Bunun yanında, Ahkâf sûresinde bahsedilen olayın, cinlerin Kur'ân'a ve Rasulullah'a iman etmelerinin kolaylaştırıldığını gösterdiği; böylece Hz. Peygamber'in, önceki elçilere nasip kılınmamış bir özellik olarak sekaleyn tarafından tasdik edildiği, iki âlemdeki kadir ve kıymetinin yüceltildiği belirtilmiştir. Yine bu olay, farklı bir âlem olan cinlerin Rasulullah'a iman etmelerine karşın, ins/beşer âleminden olup kendilerine Kur'ân mesajıyla gönderilen ve onlarla aynı dili konuşan Rasulullah'ın çağrısına şüphe ile yaklaşıp onu yalanlamada ısrar eden müşrikler için bir vaaz ve kınama diye nitelenmiştir.¹⁰⁶

Konuyla ilgili naslar birlikte değerlendirildiğinde Hz. Peygamber'in Mekke döneminde, risâletinin başlangıcında ve Medine döneminde cinlerle görüştüğü; bu görüşmelerin ilkinde onlardan haberdar olmadığı, diğerinde ise haberdar olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁷ Dolayısıyla Elçinin Elçileri nitelemesinin -söz konusu âyetler çerçevesinde- cin peygamberleri ifade etmekten ziyade, Medine döneminde Hz. Peygamber'le görüşerek ona iman eden cinlerin, kavimlerine döndüklerinde sorumluluk bilinciyle onları imana davet etmelerinden ibaret, gönüllü bir tebliğ ve nasihat faaliyetini ifade ettiği söylenebilir.¹⁰⁸

Taberî'ye göre cinlerin hemcinslerini Allah'ın elçisine icabete ve ona imana davet etmeleri,¹⁰⁹ “Allah'ın Resulü Muhammed'in sizi davet ettiği Allah'a itaat etme çağrısına cevap verin, Allah'tan getirdiği emir ve yasaklar ile tasdik edilmesini istediği diğer hususlarda onu tasdik edin.” demektir.¹¹⁰ Mâtürîdî'ye göre, cinlerden salih olan veya olmayanlarının bulunduğunu ve onların ayrı ayrı yollar/inançlar tuttuklarını belirten âyet,¹¹¹ insanlarda olduğu gibi, cinlerde de mü'min, kâfir ve farklı eğilimleri olan gruplar bulunduğunu kanıtlamaktadır.¹¹²

¹⁰² bk. Yâsîn 36/12-20.

¹⁰³ Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr* (Kahire: Dârü'l-Menâr, 1366/1947), 8/105-106.

¹⁰⁴ bk. el-Ahkâf 46/31.

¹⁰⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5/271; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/303; Ebû Hayyan, *el-Bahrü'l-muħit*, 10/293; Râzî, *et-Tefsîrû'l-Kebîr*, 28/32-33, 30/153-154; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 16/217; Reşid Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, 8/106.

¹⁰⁶ İbn Âşûr, *Tefsîrû't-Tahrîr*, 26/57.

¹⁰⁷ bk. Ebû Hayyan, *el-Bahrü'l-muħit*, 10/293; Râzî, *et-Tefsîrû'l-Kebîr*, 30/153; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/291; Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 46-50.

¹⁰⁸ bk. Şiblî, *Âkâmü'l-mercân*, 40-41.

¹⁰⁹ bk. el-Ahkâf 46/31.

¹¹⁰ Taberî, *Cami'ü'l-beyân*, 21/172.

¹¹¹ bk. el-Cin 72/11.

¹¹² Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5/278.

Mâtürîdî'ye göre cinlerin, “Allah’ın davetçisine uyun!”¹¹³ sözleri, Hz. Peygamber’e iman edip itikâd, muamelât ve diğer her şeyde ona uymaları gerektiğine dair üç ihtimal içermektedir.¹¹⁴ Ebû Hayyan et-Tevhidî’ye (öl. 414/1023) göre cinlerin, doğruya ileten hayranlık verici bir Kur’ân dinleyip de ona inandıkları ve bundan böyle Rabblerine hiç kimseyi asla ortak koşmayacakları¹¹⁵ meâlindeki ifadelerinde geçen “yehdî ile’r-rüşd/doğura ileten” vasfı; Kur’ân’ın doğru olana, tevhide ve imana çağırıcı içeriğiyle ilgilidir. Aynı âyetin, “ona inandık” kısmı Allah’ın varlığına ve birliğine imanı, “Bundan böyle Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız” kısmı ise şirkten arınmayı ifade etmektedir.¹¹⁶

İbn Teymiyye’ye göre, Rasulullah’ın Allah’tan getirdiği her şeye iman etmek; Allah ve Elçisinin helal, haram, vacip hususlarla ilgili emir ve yasaklarına uymak, onların sevdiğini sevip kerih gördüğünü de kerih görmek cinlere de farz kılınmıştır. Müellifin dinde cin-beşer özdeşliğini çağrıştıran bu ifadelerinin satır aralarında, bu özdeşliği itikâdî alana hasrettiğini gösteren bazı açıklamalar görmek mümkündür. Bu anlamda İbn Teymiyye özetle şunu ifade etmektedir: Cinlerin ve insanların kurtuluşu Allah’a, Rasulüne ve ahiret gününe (usûl-i selâse) iman edip Allah ve Elçisine iaat etmek, insanlardan bazılarının cinlerden bazılarına sığındıklarını belirten âyette¹¹⁷ vurgulandığı üzere, cinlerden veya diğer varlıklardan birini Allah’a ortak koşmanın haram ve şirk olduğuna inanmaktır.¹¹⁸

Her ne kadar yukarıdaki bazı yorumlarda cinler, dinî sorumluluk açısından beşerle özdeşleştirilse de aynı yorumların satır aralarında bu sorumluluğun itikâdî alana tahsis edildiğini gösteren ifadelerin bulunması önemlidir. İbn Teymiyye’nin sözlerinde görüldüğü gibi, cinlerin Kur’ân’ın ve Hz. Peygamber’in vazettiği tüm hükümlerden sorumlu olduklarına dair mücmel ifadelerin, Allah’a, Resulüne ve ahirete iman edip şirkten sakınmaktan söz eden sözlerle sürdürülmesi bunu örneklemektedir. Rasulullah’ın cinlere, her iki türe hitap eden, içinde sekaley’ne yönelik teklif, va’d ve va’din bulunduğu Rahmân sûresini,¹¹⁹ Kur’ân’ın özü olan Fâtihâ ya da İhlâs sûresini okuduğunun belirtilmesi de¹²⁰ cinlerin sorumluluğunun itikâtlı sınırlı olduğuna dair tahsisi teyit etmektedir.

Rasulullah’ın ashâbına Rahmân sûresini okurken cinlere de aynı sûreyi okuduğunu belirten bir rivayete göre,¹²¹ “Cinler, davetime icabet etmede sizden daha iyi idiler.” diyor Hz. Peygamber, onlara bu sûreyi okuduğunda “Öyleyse Rabbinizin âyetlerini nasıl yalanlarsınız!”¹²² âyetinin geçtiği her yerde cinlerin, “Ey Rabbimiz! Biz, senin âyetlerinden hiçbirini yalanlamayız, hamd senindir.” dediklerini aktarmıştır.¹²³ Aynı hususa vurgu yapan Râzî’ye göre, “(Allah) Yeryüzünü canlılar için yarattı.”¹²⁴ âyetindeki “الانام/ canlılar” ismi sekaleyn’i kapsamaktadır. “O halde Rabbinizin âyetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?”¹²⁵

¹¹³ bk. el-Ahkâf 46/31.

¹¹⁴ Mâtürîdî, *Te’vilât*, 4/496.

¹¹⁵ bk. el-Cin 72/2.

¹¹⁶ Ebû Hayyan, *el-Bahrü’l-muhit*, 10/293-294.

¹¹⁷ bk. el-Cin 72/6.

¹¹⁸ Şiblî, *Âkâmü’l-mercân*, 38.

¹¹⁹ bk. Mâtürîdî, *Te’vilât*, 5/272; Râzî, *et-Tefsîrü’l-Kebîr*, 29/96; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/302.

¹²⁰ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/303; Ayrıca bk. Ebû Hayyan, *el-Bahrü’l-muhit*, 10/293.

¹²¹ Mâtürîdî, *Te’vilât*, 5/272. Ayrıca bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/302.

¹²² er-Rahmân 55/13.

¹²³ Tirmizî, “Tefsîr”, 55 (h.no.: 3291).

¹²⁴ er-Rahmân 55/10.

¹²⁵ bk. er-Rahmân Sûresi.

hitâbı, âdetâ “ايها القملان/Ey cinler ve insanlar!” ifadesiyle sonlanmaktadır.¹²⁶ İbn Âşûr’a göre, Allah’ın yönlendirmesiyle cinlerin Hz. Peygamber’in huzuruna gelerek Kur’ân’ın özünü içeren Fâtiha ya da İhlâs sûrelerinden birini dinlediklerinde şüphe bulunmamaktadır.¹²⁷

İbn Kesîr’e göre cinlerin, “*Ey kavmimiz! Şüphesiz biz, Mûsâ’dan sonra indirilen, kendinden önceki kitapları doğrulayan, gerçeğe ve doğru yola ileten bir kitap dinledik.*”¹²⁸ diye niteledikleri Kur’ân’ın “kendinden önceki kitapları tasdik ediciliği”; önceki peygamberlere indirilen kitapları(n doğru özünü) onaylaması demektir. “Gerçeğe ve doğru yola iletmesi” ise; itikâd alanında, verdiği haberlerde ve amellerde doğruya iletmesi anlamındadır. Zira Kur’ân iki şey içermektedir: haber ve talep. O’nun haberleri dosdoğru, talepleri de âdildir.¹²⁹

Zemahşerî’ye göre cinlerin, “*Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur’ân dinledik de ona inandık. Artık, Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız.*”¹³⁰ diye nitelediği Kur’ân’ın “doğruya iletiliği”; tevhid ve imana davet etmesiyle ilgilidir. “Ona inandık” ifadesi ise; Allah’ın varlığına ve birliğine iman edip şirkten sakınmayı içermektedir. “*Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir; ne bir eş edinmiştir, ne de bir çocuk.*”¹³¹ âyeti bunu pekiştirmektedir. Böylece cinler, Allah’ın eş ve çocuk edinmekten beri olduğunu ikrâr edip O’nun rubûbiyyetini ve ilahlık hakkını tasdik etmiştir. Kur’ân’ı dinleyip tevhid ve imana vâkif olunca Allah’a eş ve çocuk isnat edip O’nu yarattıklarına benzeten hemcinslerinin bu sözlerinden Allah’ı tenzih ederek “sefihimiz/beyinsiz olanımız”¹³² diye niteledikleri İblîs’in, Allah hakkında bu tür yalan sözler uydurduğunu; bir sonraki âyette de sekaleyn’in Allah hakkında yalan uydurmayacaklarını zannettiklerini, şaşkınlıkla belirtmeleri ve Kur’ân’ı dinleyince yanıldıklarını anlamaları bunu pekiştirmektedir.¹³³

Râzî’ye göre Kur’ân’ın önceki peygamberlerin getirdikleri kitapları onaylamasının anlamı; tevhid, nübüvvet ve meâda/ahirete iman etme ve ahlâkî temizlik gibi erdemlere yönlendirmede o kitaplara benzer olmasıdır. “Gerçeğe ve doğru yola iletmesi” ise; içerdigi bu yüce erdemlerin kendi özünde gerçek ve doğru olmasıdır. “*Ey kavmimiz! Allah’ın davetçisine icabet edin ve ona iman edin.*”¹³⁴ âyeti de cinlerin Kur’ân ve Hz. Peygamber’in kendilerine yönelik buyruklarına uymalarına dair bir emirdir.¹³⁵ İbn Âşûr’a göre, bu âyetteki “dâ’iyellah/Allah’ın davetçisi” Kur’ân ya da Hz. Peygamber’i ifade etmekte, her iki ihtimalde de cinlerin İslâm dinine uymakla sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Onların Kur’ân’a dair konuşmalarında geçen, “gerçeğe ve doğru yola ileten kitap” ifadesindeki “gerçeğe ileten” nitelemesiyle kastedtikleri muhtemel anlamlardan biri de Kur’ân’ın tevhid ilkesini ve inanılması vacip olan ilahi sıfatları içermesi, Allah’ın kendisiyle nitelenmesi müstahil olan hususları açıklamasıdır. Kur’ân’ın “doğru yola ileten” vasfı ise; hakka götüren ve bâtılı yalanlayan delilleri içermesini ifade etmektedir.¹³⁶

¹²⁶ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrû'l-Kebîr*, 29/96.

¹²⁷ İbn Âşûr, *Tefsîrû't-Tahrîr*, 26/59.

¹²⁸ el-Ahkâf 46/30.

¹²⁹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 7/303.

¹³⁰ el-Cin 72/2.

¹³¹ el-Cin 72/3.

¹³² bk. el-Cin 72/4.

¹³³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1145.

¹³⁴ el-Ahkâf 46/30.

¹³⁵ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrû'l-Kebîr*, 28/32-33, 30/153-154.

¹³⁶ İbn Âşûr, *Tefsîrû't-Tahrîr*, 26/60-61.

İbn Âşûr'a göre, Ahkâf sûresinde anlatılan olay, cinlerin de manaları idrâk etme yetisine sahip olduklarını ve aklî delillerin işaret ettiği *ilahiyata ilişkin itikâdın* onlara da vacip olduğunu göstermektedir. Çünkü aklî ilahiyat ile teklifte bulunmanın yolu idrâktir. Dolayısıyla -İblîs kissasından da anlaşıldığı üzere- "idrâk sahasına giren itikâdî hususlar" kendilerine ulaştığında buna iman etmeleri vaciptir.¹³⁷

Sekaleyn'e gönderilen tek peygamberin Hz. Muhammed olarak belirtilmesi, öncesinde cinlere kendilerinden elçiler gönderildiğine kanıt olarak ileri sürülebilir. Öte yandan genelde Kur'ân bütünlüğünden, özelde ise Ahkâf ve Cin sûrelerinden anlaşılan önemli bir husus da cinlerin ontolojik olarak dış dünyada var olan, beşerden farklı bir tür oldukları kanaatidir. Bu durum, Kur'ân'da cin isminin bölge halkınca tanınmayan bazı insan gruplarına karşılık geldiğine dair modernist görüşlerin isabetli olmadığını da ortaya koymaktadır. Buradaki problematik; Rasulullah'a iman eden cinlerin, Kur'ân'ın beşere yönelik hükümlerinin de muhatabı olup olmadıklarıdır ki müfessirlerin yorumları ve Rasulullah'ın cinlere okuduğu belirtilen sûrelerin içeriğinden onların imanının itikâdî alanla tahsis edildiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Akıl, irade ve sorumlulukta beşerle ortak bir paydada buluşan cinlerin, gözle görülmemesi ve diğer özellikleriyle onlardan farklı bir ontoloji ve ayrı bir varlık mertebesinde buldukları, Kur'ân âyetlerinden anlaşılmaktadır. *Usûl-ü selâse'*den söz eden naslarda cinlerin insanla birlikte, ilk sırada anılması ve ilahi mesaja muhatap olup ahirette hesaba çekileceğinin ifade edilmesi, onların sevâb ve ikâba erme konusunda insan ile aynı kaderi paylaştığını göstermektedir. Cinlere Allah tarafından elçiler gönderildiği anlamına gelen bu durum Kur'ân âyetlerinde yer almaktadır.

Nasların Allah tarafından cinlere elçi gönderildiğini haber vermesi, bu elçilerin mahiyeti/cinden mi insandan mı olduğu konusundaki uyuşmazlığı ortadan kaldırmamaktadır. Kanaatimizce bu hususta farklı görüşlerin ortaya çıkmasının sebebi, naslarda cinlere gönderilen elçilere dair ayrıntılı bilgi verilmemesidir.

İnsanın yaratılmasıyla birlikte cinlerin insan peygamberlere tabi olduğu; onlardan peygamberlerin değil, beşer peygamberlerden dinlediklerini kendi kavmine iletmekle görevli, *Elçinin Elçileri* diye nitelenen *nüzur'*un bulunduğu dair görüş ve yorumlar isabetli görünmemektedir. Bu husustaki *sünnetullah'*ın her türe kendi cinsinden elçiler göndermek şeklinde tezâhür ettiğini belirten görüşün naslar ve akılla uyumlu olduğu kanaatindeyiz. Bu kanaat, Hz. Muhammed'in *sekaleyn'e* gönderilen tek elçi olduğu hususunu Kur'ân nassına dayandıran ve bu istisnâî durumu onun *hâtemü'l-enbiyâ* olmasıyla ilişkilendiren görüş için de geçerlidir.

Modernistlerin, gözle görülmeyen varlıklardan söz eden nasları insan aklına, özellikle de oryantalist akla yaklaştırmak için genelde Kur'ân'ın bütününde, özelde ise Ahkâf ve Cin sûrelerinde söz edilen cinlerin dış dünyadaki varlığını reddetmesi, cinleri ayrı bir varlık âlemi olarak tasvir eden naslara muhâlif, derûnî bir te'vil faaliyeti olarak görülmedir. Cinleri, Hz. Peygamber ve bölge halkınca tanınmayan bazı beşer grupları şeklinde tanımlayan bu te'vil, modernist tefsirin pozitivist tezahürlerini ortaya koymaktadır.

¹³⁷ İbn Âşûr, *Tefsîrü't-Tahrîr*, 26/61.

Öte yandan, *Resulü's-sekaleyn* vasfı Hz. Peygamber'e has kılındığında ondan önce cinlerin beşer elçilerin muhatabı olmadığı sonucuna varılabilse de bu durum, Ahkâf ve Cin sûrelerinde belirtilen cin grubunun Kur'ân'a ve onu okuyan Rasulullah'a iman etmelerinin kapsam ve mahiyetiyle ilgili muğlaklığı gidermemektedir. Cinlerin, insan merkezli Kur'ân'ın itikât alanı dışında, insana yönelik hükümlerinden, aynı şekil ve muhtevayla sorumlu tutulmaları, teklif bağlamında bir özdeşleştirmenin ötesinde, iki türün farklı ontolojilerini gözardı ederek onları fizyolojik ve biyolojik açıdan özdeşleştirme anlamına gelmektedir ki bu durum naslarla uyuşmamaktadır.

Cinlerin akıl, irade ve sorumlu olmada insana benzer olmaları, kendilerine has bazı amelî yükümlülüklerinin bulunduğunu da düşündürmektedir. Ancak burada dikkat çekilmek istenilen nokta şudur: Her ne kadar her iki türün bazı ortak noktaları bulunsa da cinlerin ontolojik farklılıkları, fiziksel ve biyolojik açıdan insana benzemediklerini göstermektedir. Dolayısıyla Kur'ân'ın insan fizyolojisi ve biyolojisini esas alan amel ve uygulamalarının aynı şekil ve muhteva ile cinler için de geçerli olduğunu söylemek, onları ontolojik açıdan insanla özdeşleştirmek demektir. Her iki türün benzeştiği akıl ve irade, iman etme sorumluluğunun temeli olup onları bu hususta birleştirmektedir. Amelde ise durum farklıdır. Zira amel, fiziksel ve biyolojik özelliklere göre şekillenmektedir. Cinler ve insanlar bu açıdan farklı olduklarına göre, Kur'ân'ın insana yönelik amel ve uygulamalarından cinlerin de sorumlu olduğunu söylemek sıkıntılı bir durumdur. Aklın isabetli görmediği bu durum naslarla da uyumlu görünmemektedir.

Cinlerin insanla bazı ortak yönleri olduğu gibi, insaninkine benzer bazı amelî yükümlülüklerinin olması da mümkündür. Bu durumda da her iki türün ontolojik farklılığının, benzer amelî yükümlülüklerinin birebir aynı şekil ve muhtevada olmasına engel teşkil edeceğini söylemek lazımdır. Çalışmamızda dikkat çekilen asıl husus, bazı müfessirlerce cinlerin ontolojik farklılığının gözardı edilerek onların Kur'ân'ın beşer merkezli amelî hükümlerinin muhatabı kılınmasıdır. Akıl, insanın erkek ve dışisinin amelî ödevlerini iki cinsin farklılıklarına göre düzenleyen Kur'ân'ın, ontolojik olarak insandan farklı bir tür olduğunu açıkça beyân ettiği cinleri amelî açıdan insanla özdeşleştirmesine ihtimal vermemektedir. Diğer yandan, böyle bir özdeşleştirme ontolojik özdeşleştirmeyi de beraberinde getirmektedir. Nitekim, naslarda geçen cinlere dair anlatımlarda, onların insana benzer bazı yönlerinden hareketle iki türü özdeşleştirme yoluna giden modernistler, bilinen anlamda, ontolojik açıdan farklı bir tür olarak cin diye bir varlığın bulunmadığı fikrini zihinlere işlemeyi hedef edinmişlerdir.

Konuyla ilgili nasları, Rasulullah'ın cinlere okuduğu belirtilen Rahmân, Fâtiha ve İhlâs sûrelerinin içeriğiyle birlikte değerlendiren müfessirlerin yorumlarının satır aralarında, cinlerin söz konusu sorumluluğunun Kur'ân'ın sekaleyn'e hitap eden itikâdî hükümleriyle tahsis edildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Dolayısıyla iki türün ontolojik farklılığını dikkate alarak cinlerin Hz. Muhammed'e imanlarının çerçevesini itikâd alanıyla sınırlayanların isabet ettiğini belirtmek lazımdır. İki türün amelî açıdan özdeşleştirilmesi ise -modernistlerin yaptığı gibi-, cinleri ontolojik açıdan da insanla özdeşleştirmeye yol açmaktadır ki bu anlayışın naslarla uyuşmadığı açıktır.

Kaynaklar | References

- Aşkar, Ömer Süleyman. 'Âlemül'-cin ve 'ş-şeyâtîn. Kuveyt: Kasrû'l-Kitab, 1973.
- Aydın, Hayati. "Dinî Kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (Eylül 2017), 1623-1670. <https://doi.org/10.18505/cuid.328752>
- Aydın, Şükrü. "Kur'ân Âyetleri Bağlamında 'Cin' Algısı Hususunda Farklı Yaklaşımlar". *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi* 7/1 (Bahar 2021), 289-320.
- Bağdâdî, Abdülkâhîr b. Tâhîr. *Uşûlü'd-dîn*. İstanbul: Dârü'l-Fünûn, 1346/1928.
- Çağlayan, Hârûn. "Ruhlarla ve Cinlerle İletişim". *Buhrandan Burhana Günümüz Kelam Problemleri*. ed. Recep Ardoğan. İstanbul: Ekin Yayınları, 2017, 320-334.
- Düzgün, Şaban Ali. "Dinsel ve Mitolojik Yönleriyle Cin ve Şeytan Algımız". *Kelâm Araştırmaları* 10/2 (2012), 11-30.
- Ebû Hayyan. Alî b. Muhammed et-Tevhîdî. *el-Bahrü'l-muħit*. 11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1432/2010.
- Erdoğan, İbrahim Halil. "Metafizik Âlemden Cinlerle İrtibatın İmkânı/İmkansızlığı: Etimolojik ve Epistemolojik Bir Analiz". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18/72 (Ekim 2019), 1953-1969. <https://doi.org/10.17755/esosder.579008>
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Tefsîri*. Erişim Tarihi 14 Ekim 2022. https://kuran.gen.tr/-suresi-turkce-muhammed-esed-kuran-tefsiri?x=s_main&y=s_middle&kid=31&sid=
- Gürbüz, Ahmet. *Mâtürîdî'nin Melek, Cin ve Şeytan Anlayışı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Hakîm, Mustafa Fehmî. *Esrârü'l-cin*. Mısır: yy., 1935.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhîr. *Tefsîrû't-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dârü't-Tunisiyye, 1984.
- İbn Ebî Dünyâ. Abdullah b. Muhammed. *Mekâidü'ş-şeytân*. thk. Mecdî Seyyid İbrahim. Kahire: Mek-tebetü'l-Kur'ân, 1991.
- İbn Hazm, Alî b. Ahmed. *el-Faşl fi'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihâl*. 5 Cilt. b.y.: Mektebetü's-Selâm el-Âlemiyye, ts.
- İbn Hazm, Alî b. Ahmed. *el-Uşûl ve'l-fürû'*. thk. Muhammed Atıf el-İrâkî vd. Kahire: Dârü Nahdeti'l-Arabiyye, 1978.
- İbn Kesîr, İsmâîl b. Şihâbiddîn. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme. 8 Cilt. Riyad: Dârü Taybe, 2. Basım, 1420/1999.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdır, ts.
- Kahraman, Kemal. "Muhammed Esed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 30/523-524. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Kılıç, Mustafa. *Kur'ân-ı Kerîm'in Cinlere Hitap Oluşu Açısından Değerlendirilmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2910.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 2. Basım, 1335/1935.
- Lahorî, Muhammed Ali. *The Holy Qorân*. Ohio: Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islâm Lahore Inc. U.S.A., 2. Edition, 2002.
- Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü Ehli's-sünne*. thk. Fâtıma Yûsuf el-Haymî. 5 Cilt. Müessesetü'r-Risâle, 1425/2004.
- Merdin, Saadettin. *Geleneksel İslâm İnancında Mitolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc. *Şahîh*, thk. Nazar Muhammed el-Faryâbî. Riyad: Dârü Taybe, 1426/2005.
- Nablûsî, Muhammed Râtîb. *el-'Aḳîdetü'l-İslâmiyye -el-Cin ve's-sihr-*. b.y.: y.y., 2004.

- Pezdevî, Muhammed b. Muhammed. *Uşûlü'd-dîn*. thk. Hanz Peter Lens. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye, 1424/2003.
- Polat, Emanullah. "Cin Sûresi Perspektifinde Cinlerin Varlığı". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14/55 (Bahar 2015), 337-365.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *et-Tefsîrül-Kebîr*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1401/1981.
- Rızâ, Muhammed Reşid. *Tefsîrül-Menâr*. 12 Cilt. Kahire: Dârü'l-Menâr, 2. Basım, 1366/1947.
- Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed. *el-Keşf ve'l-bevân*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâs el-Arabî, 1422/2002.
- Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Laқаtül-mercân fi ahkâmi'l-cân*. Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân, ts.
- Süheylî, Abdurrahmân b. Abdillâh. *er-Ravzû'l-ünüf fi şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Şiblî, Muhammed b. Abdillâh. *Âkâmü'l-mercân fi ahkâmi'l-cân*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Tefsîrül-Taberî -min Kitâbihi Câmi'ül-beyân 'an te'vili âyi'l-Çur'ân-*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Merkezü'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye, 1422/2001.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *el-Câmi'ül-kebîr*. thk. Beşâr Avâd Marûf. Beyrut: Dârü'l-Ġarb el-İslâmî, 1996.
- Yazıcı, Mahmut. "Hz. Peygamber'in Cinlerle Görüşmesine Dair İhtilaflı Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık 2018), 784-825.
- Yeşil, Veysel Olkan. *İslâm İnançında Cinler*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Zemaşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf*. Beyrut: Dârü'l-Mârife, 3. Basım. 1430/2009.
- Zemaşerî, Mahmûd b. Ömer. *Esâsü'l-belâğa*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.